
Elmedin MURATBEGOVIĆ¹

Maloljetnička delikvencija i socio-ekološki determinizam²

Juvenile Delinquency and Socio Ecological Determinism

Sažetak

U članku je obrađena problematika definisanja maloljetničke delinkvencije, historijski osvrt na tretman maloljetnika u drevnim civilizacijama do danas, neke specifičnosti u vezi sa utvrđivanjem starosne granice i tretmana maloljetnika uopšte, problematika tzv. ekološki determinirane pojave maloljetničke delinkvencije. Prikazana je nekolicina istraživanja u vidu ekoloških studija gradskih sredina sa početka XX stoljeća koje su imale za cilj ispitati stope maloljetničke delinkvencije i povezati ih sa ambijentom i životnom sredinom uopšte.

1. Maloljetnici i delinkvencija

Državne zajednice su već u najranijim fazama svog civilizacijskog razvitka gledale na djecu (mlade uopšte) kao na zalag budućnosti svog postojanja i osiguranje svoje egzistencije. Vrlo važno pitanje koje se postavlja u vezi samog definisanja pojma maloljetnika je zasigurno i sam pojam *uzrasta maloljetnika*. Većina teoretičara (*Aleksić, Siegel, Senna*) ističu činjenicu prema kojoj se u savremenim uslovima života bilježi sve veći raskorak između ubrzanog fizičkog i relativno zakasnjelog psihološkog sazrijevanja mladih. Ovo se naravno može objasniti prvenstveno *faktorima tehničke civilizacije* koji pomjeraju čak i granice *reflektivnog mišljenja* kod mladih. Ono

¹ Diplomirani kriminalist, asistent na Fakultetu kriminalističkih nauka Univerziteta u Sarajevu

² Članak predstavlja izvod iz seminarskog rada pod istim naslovom sa Postdiplomskog studija kriminalističkih nauka Univerziteta u Sarajevu iz naučne oblasti sociološke, psihološke i antropološke discipline;

je danas uveliko izraženo već u dobi od 12 godina i u potpunosti korespondira odraslom svijetu u pogledu stavova i opštih društvenih spoznaja. Pitat ćemo se zašto tako brzo? Informatičke tehnologije i ubrzan tempo života u uslovima predatorskog kapitalizma, potiče mlade da osvajaju granice spoznaje preko univerzalnih i u svijetu ekvivalentno dostupnih medija. Naravno radi se o mnoštvu faktora od kojih je u posljednje vrijeme najaktuelnija pojava interneta I tzv Cyberomanija koja je preplavila svijet maloljetnika u cijelome svijetu. Iako prosto definisan kao globalna baza podataka (bibloteka), internet nesumnjivo ima veliki uticaj na psihofizički razvoj mladih danas. Nekadašnja deficitarnost u mogućnosti spoznaje kroz raznoraznu literaturu zamijenjena je novim, sofisticiranijim medijem koji granice spoznaje ne samo da širi nego je uveliko prebacuje na stranu djece i omladine kao 80%-tnih korisnika modernih svjetskih (elektronskih) medija. Ovakav razvoj nesumnjivo uzrokuje pomjeranje granica psihološkog sazrijevanja djece i dovodi do raskoraka između fizičkog i psihičkog uzrasta koje je definisala razvojna psihologija XX stoljeća. Upravo taj raskorak o kome smo govorili između psihičkog i fizičkog razvoja i raniji vremenski period sazrijevanja kod mladih uslovljeni su novim stilovima života. Danas sa sigurnošću možemo konstatovati da su ovi faktori uspjeli pomjeriti donju granicu adolescentnog razvoja sa 15 na 11-13 godina starosti. Već u ovom uzrastu primjetne su određene labilnosti u ponašanju mladih koje povezujemo sa nastupom perioda puberteta i naravno latentne opasnosti ranijeg ispoljavanja negativnog i devijantnog ponašanja. Stoga smo svejedoci svakodnevnih pojava ispoljavanja negativnih, asocijalnih, delinkventnih i kriminalnih ponašanja od strane maloljetnih lica u najrazličitijim formama. Nekadašnji delikti odraslih postali su svakodnevnica i za maloljenike. Nekadašnje podjele na tipične kategorije deliktata različitih uzrasta danas nemaju nikakvog smisla. Iako se u fenomenološkom smislu sve više briše vododjelnica između delikata odraslih i maloljetnika i u tom pogledu izjednačuje njihov modus operandi, u materijalnom i procesno pravnom smislu je neophodno odražati postojeće razlike. Posebno su uticajne determinante javljanja recidiva u maloljetničkom prestupništvu, koje su najčešće vezane uz nezaposlenost mladih, slom porodice, eroziju tradicionalnih i moralnih vrijednosti, slabljenje sistema društvene podrške i neprikladno učešće socijalnih službi u razrješavanju socijalnih problema te nedovoljna sposobnost odbrambenog sistema da odgovori novim izazovima. Problematika maloljetničke delinkvencije u velikoj mjeri je

izražena unutar zemlja u razvoju što potvrđuje i VIII kongres OUN za prevenciju kriminaliteta i tretman izvršioca održan 1990. godine u Havani³. Na ovom kongresu je konstatovano da su mladi kao populacijska skupina u stalnom porastu kao i rapidno povećanje stope prestupništva maloljetnika uopšte u svijetu. Ovaj porast generiran je mnoštvom uslova od kojih treba navesti one najznačajnije kao što su: siromaštvo, naglim porast stanovništva, neadekvatan standard domaćinstva, urbanizacija i industrijalizacija te migracijska kretanja.

Samo u SAD-ma statistike koje govore o preddelinkventnom i delinkventnom ponašanju maloljetnika su poražavajuće⁴. Svakih 12 sekundi maloljetnici bivaju izbačeni iz škole (380 000 godišnje); svakih 13 sekundi jedan maloljetnik je uhapšen (2,7 miliona godišnje); svakih 26 sekundi maloljetnik bježi od kuće (1,2 miliona godišnje); skoro svaki minut američke tinejđerke ostaju u drugom stanju; svakih 9 minuta maloljetnici se hapse zbog trgovine narkoticima; svakih 40 minuta maloljetnici se hapse zbog vožnje pod uticajem alkohola, svakih 53 minuta maloljetnici umiru od siromaštva i svakih 3 sata maloljetno lice biva ubijeno.

2. *Historijski osvrt*

Prestupničko ponašanje maloljetnika kao i politika njegovog suzbijanja kretali su se od sasvim neznatnog razlikovanja maloljetnih lica pred zakonom od punoljetnih učinilaca krivičnih djela do stvaranja posebnog *krivičnog statusa* za ovu starosnu kategoriju. Najstarija zakonodavstva staroga vijeka, još prije pojave rimskoga prava, spominju samo pojedine fragmente u pogledu tretmana maloljetnih delinkvenata.

Rano kinesko pravo razlikuje tri stadija "krivične maloljetnosti": učinioca ispod sedam godina koji je potpuno izuzet od kažnjavanja; učinilac od sedam do deset godina, praktično podređen carskom pomilovanju tj volji Cara; maloljetni učinilac krivičnog djela za koje nije predviđena smrtna kazna može biti kažnjen samo novčanom kaznom.⁵

Hamburabijev zakonik, koji je donesen u Babilonu u 18. stoljeću p.n.e. , pokazivao je neposrednu zainteresiranost

³ Siegel, Senna, *Juvenile Delinquency- Theory, Practice and Law*, WPC 1994

⁴ Children Defence Fund, *The State of America Children*, Washington 1992

⁵ A. Carić, *Problemi maloljetničkog sudstva*, Split 1971. (doktorska disertacija)

tadašnje države za razvoj mladih naraštaja. Potpuno patrijahalan odnos u porodici, praćen besprijeornom poslušnošću djece spram roditelja, nije ni u kom slučaju isključivao uplitanje tadašnje moćne babilonske države u taj odnos. Babilon nije ostavljao taj odnos na milost i nemilost "glavi porodice" već ga je stavio pod stalni sudski nadzor.

Atinsko pravo smatralo je odnose u porodici *stvarju svih*, što znači da je svakom članu zajednice bila dopuštena tužba za akt unutar pojedine porodice, naravno za koji se smatralo da vodi narušavanja opšteg morala i interesa Atine. Za poročnu djecu i mlade odgovarao je otac, čime je tadašnje društvo priznalo porodici ulogu primjene morala i vjere. Pretpostavljalo se da je otac taj koji djecu treba naučiti *pravilima ponašanja u zajednici*. Običajno gledano, on se mogao osloboditi te dužnosti na taj način što bi se odrekao poročnog člana porodice, čime bi ga izlagao ličnoj odgovornosti, tj stavljao bi ih pod ingerencije Atinskog krivičnog prava. Ovo pravo je bilo utoliko surovo i strogo, jer se primjenjivalo prema svima jednako, bez obzira na uzrast i dob. U staroj Grčkoj, krivična postupanja djece tretirana su kao "uzrokovana šteta" kao i samo kažnjavanje djece koje se tretiralo kao davanje zadovoljštine porodici oštećenog (žrtve) i nije imalo za cilj ispaštanje okrvljenog djeteta. Kod starih Grka se po prvi put susrećemo i sa pojmom *uračunljivosti maloljetnika*. Tako Aristotel uračunljivim smatra samo odrasle osobe, dok djecu, u ovom pogledu, izjednačava sa životinjama zbog njihovog nedovoljno razvijenog *psihickog aparata*.⁶

Krivičnopravno razlikovanje maloljetnika od ostalih starosnih kategorija susreće se već u najstarijim pisanim spomenicima *rimskog prava*, tj u zakoniku XII tablica iz polovine V stoljeća p.n.e. Ovim zakonom nije priznavana apsolutna neodgovornost maloljetnih lica, a granica punoljetstva bila je uslovljena spolnom zrelošću i sposobnošću za sklapanje braka. To je bilo činjenično pitanje i rješavalo se u svakom konkretnom slučaju. Postepeno, međutim, nedorasli maloljetnici počeli su se smatrati potpuno neodgovornim za izvršeno krivično djelo ali je i ovo shvatanje, koje se proširilo u posljednje doba Republike, bilo zamjenjeno novijim shvatanjem *tripartitnom podjelom* pojedinih kategorija maloljetnika. Rimsko pravo se smatra pionikom u pravnim naukama, obzirom na činjenicu da je prvo vodilo računa o tome da li je počinitelj krivičnog djela dijete ili

⁶ A. Carić, *Problemi maloljetničkog sudstva*, Split 1971.

odrasla osoba. Ova uloga pionira maloljetničkog statusa dobila je svoj puni epilog u činjenici uvođenja institucije punoljetnosti, čiji su temelji i danas prisutni u svim zakonima svijeta. Punoljetnim osobama smatrala su se lica s navršenih 25 godina. Ovaj status im je omogućavao samostalno istupanje u pravnom prometu. Kategorije ispod ove starosne granice su također našle svoje mjesto u ovom zakonu. Oni su nazivani MINOR-ima i bili su pod nadzorom (vlašću) PATER FAMILIASA. Minori su se dalje dijelili na INFANTES, djecu do sedme godine (radno nesposobna kategorija), INFANTIAE PROXIMI (djeca od sedam do deset godina), PUBERTATI PROXIMI (djeca od deset do četrnaest godina). Svakom od ovih stadija odgovarao je i određeni stepen krivične odgovornosti kako je to naj slikovitije prikazano u Justinijanovom kodeksu (529. god n.e.). Prema tom kodeksu kategorija INFANTES-a je apsolutno krivično neodgovorna i na njih se ne mogu kazniti; INFANTIAE PROXIMI - samo su izuzetno mogla biti kažnjena, što je zavisilo od njihove intelektualne sposobnosti (za ovu kategoriju maloljenih lica vrijedila je postavka krivične neodgovornosti); Za kategoriju PUBERTATI PROXIMI vrijedila je obrnuta postavka tj pretpostavljala se njihova krivična odgovornost. Osobe do 25 godina (*puberes minores viginti quinque annis*) mada su bile potpuno krivično sposobne, mogle su se blaže kazniti. *Patria potas*, kao čvrsta institucija očeve vlasti nad djecom, dozvoljavala je ocu da odlučuje o životu i smrti djece. Međutim i unutar ovih odnosa država se interesovala za sudbinu *mladih naraštaja* tako što je ocu naloženo da prije *presude* konsultuje *kućno vijeće* koje su činili muškarci iz kuće. Tek u 4. stoljeću p.n.e. smrtna kazna, koju je izricao *pater familias*, počela se smatrati ubistvom. Ako je osoba pod očinskom vlasti učinila neki prestup, otac je mogao podnijeti prijavu državnim organima ali ne i samostalno odlučivati.

Stari i srednji vijek su prožeti surovošću i kažnjavanju djece-počinitelja krivičnih djela, naravno bez priznavanja i klasifikacije dobne granice. Izuzetak je predstavljalo *Šerijatsko pravo* muslimanskog svijeta još od XIV stoljeća koje je omogućavalo da dijete do sedam godina starosti može biti proglašeno krivično neodgovornim, dok su se prema maloljetnicima starjim od sedam godina koji još nisu dosegli doba puberteta mogle primjeniti mjere preodgajanja. U krivičnom pravu srednjovjekovnih država za maloljetnike se primjenjivalo pravilo *malitia supplet aetatem* usljed čega njihovo starosno doba nije imalo većeg praktičnog značenja u regulisanju krivične odgovornosti i kažnjivosti maloljetnika. Punoljetstvo muškaraca određivano je fizičkom sposobnošću da nosi oružje.

Rano francusko pravo srednjeg vijeka u najvećem dijelu slijedi usvojenu podjelu iz rimskog prava na tri kategorije sa različitim krivičnopravnim posljedicama za svaku od njih.

Srednjovjekovno englesko pravo je također bilo pod velikim uticajem rimskog prava. Tako je prema Common Law-u (od XIII stoljeća) dijete do sedme godine života bilo potpuno neodgovorno s obzirom na nedostatak duševne sposobnosti za zločinačku namjeru. Od sedam do četrnaest godina (puertia) pretpostavljala se intelektualna nesposobnost zbog njegove nedozrelosti, ali se moglo i naknadno utvrđivati sposobnost za razlikovanje dobra i zla. Od četrnaeste do dvadesetprve godine (pubertas) posojala je oboriva pretpostavka da pojedinac posjeduje kriminalnu sposobnost.

Nordijsko pravo srednjeg vijeka sadrži mješavinu germanskog i rimskog prava. Dostizanje krivične punoljetnosti poklapalo se sa pretpostavljenim dostignućem u pogledu moralne i duševne sposobnosti razlikovanja *dobra i zla*. Ovaj princip *razbora* može se naći u danskom, švedskom i norveškom zakonodavstvu u pogledu postupanja s maloljetnim delinkventima. Sve do potkraj 19. stoljeća ne nailazimo na ozbiljnije pokušaje uređivanja posebnog položaja djeteta, odnosno maloljetnika u sistemu kaznjavanja (krivičnog prava).

U ovom periodu javljaju se tendencije preciznijeg zakonskog utvrđivanja donje i gornje starosne granice krivičnog maloljetstva. Osim toga javljaju se i prve promjene u politici suzbijanja maloljetničke delinkvencije. *Krivični zakonik Marije Terezije (1768 god)* predviđa ne samo tačno određenu gornju starosnu granicu maloljetstva sa četrnaest godina (ispod koje se ne može izreći smrtna kazna), negi i donju granicu sa sedam godina (ispod koje se ne mogu kazniti, osim kaznom šibanja ako shvataju djelo koje su učinili i ako pokazuju znakove opasne zlobe). Ako ne postoji zloba, maloljetniku od četrnaest do šesnaest godina kazna se može ublažiti. *Francuski krivični zakonik iz 1791 godine* odražava tendenciju podizanja gornje granice maloljetstva koja je u tom zakonu određena sa šesnaest godina, dok se donja granica ni ne predviđa. Kao osnovu za krivičnu odgovornost maloljetnika uzima se sposobnost za *razbor* (discernement). Maloljetnici za koje se utvrdi da su postupali sa razborom blaže se kažnjavaju.

Njemački Kazneni zakon iz 1871 godine uvjetuje krivičnu odgovornost maloljetnika od 12 do 18 godina i ponovno

uključivši element razbora kao vododjelnice između krivice i odgojnih mjera. Vidimo da usvajanjem discernement-a krajem XVIII stoljeća i određivanjem preciznih zakonskih granica maloljetstva, u XIX stoljeću dolazi do konačnog formiranja kategorije maloljetnika koja se već kvalitativno razlikuje od kategorije odraslih učinilaca krivičnih djela. Pomoću *razbora* maloljetnici se izuzimaju od primjene redovnih krivičnih sankcija, a ako se i izriču kazne onda su one najčešće reducirane kvalitativno ili kvantitativno. Istovremeno se javljaju i specifične sankcije kojima se teži preodgajanju i popravljaju maloljetnika i to onih maloljetnika koji su postupali bez *razbora*.

Tek novija duhovna, sociološka i kriminalno-politička shvatanja pod uticajem dostignuća bioloških i psihosocijalnih istraživanja o razvojnim karakteristikama djeteta, daju poticaj i alarmiraju društvo da posveti pažnju ovim kategorijama, kroz specijalne normativne i socijalne tretmane. Težište se s kažnjavanja i zastaršavanja premješta na prevenciju i resocijalizaciju, čime maloljetnici dobijaju posebno mjesto u krivičnom pravu. Kao svrha tretmana prema maloljetnicima umjesto striktnog kažnjavanja prvi put se spominje pojam odgoja i preodgoja. Pojavom *sociološke škole krivičnog prava*⁷ oslabila je tendencija retributivnog karaktera krivičnog prava, kao i individualizacija krivičnih sankcija kao osnovnog preduslova uspješne resocijalizacije delinkvenata i realizacije kriminalnopolitičkih i kriminalnopedagoških ciljeva. Obzirom da su maloljetnici, zbog činjenice da se u toj životnoj dobi ličnost tek formira, najpodnesniji za odgoj i preodgoj, pristupilo se izradi maloljetničkih odredbi krivičnog prava.⁸ Pobornici *sociološke škole krivičnog prava*, polazeći od iznesenih kriminalnopolitičkih premisa, iznosili i ideju socijalnopolitičkih mjera u zaštiti, odgoju i zbrinjavanju socijalno ugrožene djece i mladih kao potencijalnih izvora delinkvencije. Kao kriterij za označavanje granica maloljetstva može se uzeti formalni kriterij starosti (kalendarski posmatrano) ili materijalni kriterij stvarne zrelosti (prema dostignutom stepenu biološkog ili socijalnog razvoja ličnosti).

Prvom kriteriju se može prigovoriti da je fiksno određivanje dobnih granica vrlo često samo vremenski izraz određene

⁷ Liszt, Prinz, Van Hammel, Stoos ...

⁸ Il zasjedanje njemačke grupe međunarodnog kriminalističkog udruženja u Haleu 1891. i 1892. tužilac Appellius izdaje knjigu "O postupanju s maloljetnim zločincima i zapuštenom djecom"

ličnosti u datom momentu i stoga ne odražava pravo stanje stvari. Drugi kriterij je vrlo kompleksan zbog nemogućnosti preciznog određenja biološke i socijalne zrelosti i zbog toga je genarło smatran vrlo nepouzdanim. Stoga je razumljivo da se danas daje prednost formalnom kriteriju zbog njegove jasnoće i preciznosti.

Hronološkim pregledom i konstatacijom prisutnosti problema društveno-neprikladnog ponašanja mladih, počev od najranijih prava srednjeg vijeka, Rimskog prava pa sve do savremenih shvatanja, možemo zaključiti da je ova društvena pojava oduvijek privlačila pažnju društva. Na ovo nam ukazuju i ostaci materijalne kulture kao i svjedočanstva drevnih mislilaca.⁹ Savremena shvatanja maloljetničke delinkvencije obuhvataju širok dijapazon ponašanja, prema različitim autorima, iz kojih je sistematski moguće izdvojiti osnovna shvatanja maloljetničke delinkvencije u užem smislu (krivično pravna teorija) i shvatanja u širem smislu (teorije o devijantnosti).

Prema shvatanju maloljetničke delinkvencije u užem smislu ona obuhvata sve aktivnosti maloljetnika koje su inkriminirane po pozitivnim krivičnopravnim normama. Delinkventim se smatraju samo oni maloljetnici određenog uzrasta čija su asocijalna ponašanja propisana kao krivična djela. Dakle izdvajaju se društveno najopasnija ponašanja za koja se istovremeno kažnjavaju i odrasli. Pristalice ovog koncepta definiranja maloljetničke delinkvencije polaze od činjenice da između kriminaliteta odraslih i maloljetničke delinkvencije nema suštinske razlike u pogledu prirode djela, te se utoliko ne određuje zasebno pojam delinkvencije mladih unutar evropskih zakonodavstava.

Niti naš zakonodavac nije izuzetak u ovome slučaju. Tačnije, slijedeći evropsku tradiciju, on određenim odredbama uređuje materijalni i procesnopravni položaj maloljetnih izvršilaca krivičnih djela ne određujući posebno pojam delinkvencije u smislu njegovog stepenovanja spram konvencionalnog kriminaliteta, već samo precizirajući pravno postupanje sa maloljetnim učiniocima krivičnih djela. Ovako izneseno određenje pojma maloljetničke delinkvencije predstavlja izrazito preciznu kvalifikaciju i onemogućava bilo kakvu arbitrarnost i subjektivizam u ocjenjivanju konkretnog ponašanja. Ono je

⁹ Ž. Jašović, Kriminologija maloljetničke delinkvencije, Naučna knjiga Beograd, 1991

funkcionalno i sa aspekta prakse sudova kao i organa gonjenja, kao i sa stanovišta kriminalne politike koja traži jasne i precizno formulisane probleme lišene difuznosti i relativnosti. Pomenuto shvatanje pojama delinkvencije je suviše usko i sa aspekta prevencije i resocijalizacije tako da dosljedna primjena ovih shvatanja ostavlja po strani prevenciju i resocijalizaciju ponašanja koja predstavljaju takoreći *predsoblje za delinkventno, tj kriminalno ponašanje*. Osim toga, izvjesna ponašanja koja nisu inkriminirana u Krivični zakon mogu, po svojim posljedicama, biti znatno teža za subjekte ponašanja nego li recimo slučajno izvršeno krivično djelo.¹⁰

Prema širem shvatanju delinkvencija, pored kršenja opštih krivičnopравnih normi, podrazumjeva i ponašanja koja su u sukobu sa drugim zakonskim propisima u konkretnom društvu. Vidimo da i ova grupa shvatanja polazi od zakonskih normi, s tim što pojam delinkvencije proširuje na kršenje i drugih pravniх propisa. Prvi put se ovako koncipirana definicija maloljetničke delinkvencije susreće u Zakonu o maloljetnim prekršiocima američke države Illinois iz 1899.godine.¹¹ U prvom članu ovog zakona maloljetni delinkvent je definisan kao *svako dijete ispod 16 godina koje je prkršilo bilo koji zakon države ili bilo koju gradsku ili mjesnu uredbu*.¹² Delinkventno ponašanje je u ovom slučaju prošireno na svako kršenje bilo kog zakona ili bilo koje lokalne uredbe. Ovakvo, šire shvatanje maloljetničke delinkvencije navodi na jedan širi preventivno-korektivni sistem, mada se za oba ova shvatanja (*šire i uže*) izriču velike primjedbe zbog *formalizma i pravne limitiranosti*.¹³

U okviru ovog koncepta izvršena je podjela socijalno neprilagođenih osoba na *DELINKVENTE* i *PREDELINKVENTE*. *Delinkventnim* se smatra svako ponašanje maloljetnika koje je inkriminirano po pozitivnim normama materijalnog krivičnog prava, dok se *preddelinkventnim* smatra ponašanje maloljetnika koji nije nizršio (la) krivično djelo u smislu zakonskih inkriminacija ali njegovo (njeno) ponašanje počinje da dobija atipičan karakter i može da odvede u delinkventnu sferu, ukoliko ne bude podvrgnut adekvatnim korekcionim tretmanima. Riječ je o licima koja imaju izvjesne probleme ali koja nisu razvila delinkventnu aktivnost. Stoga se o

¹⁰ Ibid, str 52

¹¹ Taj zakon nosi naziv: "Act to Regulate the Treatment and Control of Dependent Neglected and Delinquent Children"

¹² P.W. TAPPAN: Juvenile Delinquency, Appendix B str 555-557

¹³ H. Mannheim, Comparative Criminology, Vol I, London 1965 str 65

preddelinkvenciji ne govori kao o zakonskom fenomenu, već kao o ponašanju koje je na dobrom putu da to postane. Nosiocje preddelinkventne aktivnosti obično dijelimo na *socijalno neusklađene (društveno neprilagođene) i vaspitno zapuštene maloljetnike*.

Socijalna neusklađenost (društvena neprilagođenost) maloljetnika se u literaturi javlja u više formi i značenja, prema kojima društvena neprilagođenost predstavlja opšti pojam za sve oblike devijacija u ponašanju mladih kako bi se izbjeglo stigmatiziranje mladih dajući im *pridjev delinkventa*¹⁴ ili samo *devijacije* koje znače kršenje krivičnopravnih normi tj predznak ili prethodni stepen delinkvencije.¹⁵ Ovaj izraz je dosta relativnog karaktera s obzirom na antisocijalna i asocijalna ponašanja mladih koja se odvijaju u različitim društvenim zajednicama i grupama. Različitost tih uslova, ne samo na nivou globalnih društava, već i u okviru užih društvenih grupa, zajednica i institucija, ima za posljedicu i različito, manje ili više uspješno, odnosno neuspješno prilagođavanje pojedinaca.¹⁶ *Vaspitna zapuštenost* maloljetnika, kao izraz se nerijetko upotrebljava u tijesnoj vezi sa pojmom maloljetničke delinkvencije, pri čemu mu se daju brojna i vrlo iznijansirana značenja. Kao i u određivanju pojma društvene neprilagođenosti, tako se u definiranju ovog pojma mogu izdiferencirati tri osnovne grupe definicija.

Prvu grupu čine definicije koje pojmu *vaspitarne zapuštenosti*¹⁷ daju najšire značenje, podrazumjevajući pod tim pojmom sve oblike antidruštvenog ponašanja maloljetnika.¹⁸ U drugu grupu ulaze shvatanja koja ovom pojmu pripisuju samo ona ponašanja koja nisu delinkventna, u smislu propisanih inkriminalcija u krivičnom zakonu, već znače *prethodni stepen*

¹⁴ Skandinavске zemlje – vidi The Prevention of Juvenile Delinquency in Selected European Countries., OUN 1955

¹⁵ The Prevention of Juvenile Delinquency, "International Review of Criminal Policy", No 7-8, str 73.

¹⁶ Ž Jašović, Ibid str 38

¹⁷ Prema A. Skali,¹⁷ vaspitna zapuštenost maloljetnika ima tri stepena ili faze: vaspitnu ugroženost, vaspitnu zanemarenost, maloljetničko prestupništvo. Ajhorn (Aichorn) pod ovim pojmom ne podrazumjeva samo maloljetne kriminalce i asocijalne maloljetnike već i teško vaspitljivu i neurotičnu djecu i mlade

¹⁸ A. Todorović, Uslovi i uzroci maloljetničkog prestupništva u urbanim i ruralnim sredinama, institut za kriminološka i kriminalistička ispitivanja, Beograd 1971, str 9

delinkvencije, tj *preddelinkventno ponašanje*¹⁹. Po trećem shvatanju, vaspitna zapuštenost se shvata kao stanje u kojem se nalaze maloljetnici (*delinkventi, preddelinkventi*) i to društveno nezrela i neurotična djeca, djeca i maloljetnici lišeni normalnih uslova za razvoj, maloljetnici koji zbog : tjelesne mane, nemarnosti ili nehata svojih roditelja nemaju pravilno vaspitanje.²⁰

U skladu sa navedenim shvatanjima može se sumirati izložiti jedna okvirna definicija pojma maloljetničke delinkvencije koja bi predstavljala svako ponašanje pojedinca ili grupa mladih koje je društveno neprihvatljivo (*asocijalno i antisocijalno*) tj. kojim se krše društvene norma (pravne i moralne) konkretnog i globalnog društva i koje kao takvo (*eksponentno*) izaziva spontanu ili organiziranu akciju društva u cjelini, u namjeri da se zaštite sve društvene vrijednosti kao i sami akteri tog ponašanja.

3. Ekološki determinizam i maloljetnička delinkvencija

Etiološki gledano, sve društvene pojave determinirane su određenim činjenicama. Pitanja i dileme koje su stalno prisutne u nastojanjima da se pronikne u kriminalna, delinkventna ili u najšire shvaćena devijantna ponašanja, još i danas različito tumače, kroz različite teorijske hipoteze. Problematika determinizma ove pojave, koja se odnosi na utvrđivanje uzroka delinkvencije, predstavlja najznačajniji teorijski zadatak u cjelokupnom sistemu nauka o zločinu. Determinizam i indeterminizam su pojmovi kojima operišu filozofija, sociologija, pravne nauke, psihologija kao i ostale prirodne i društvene nauke.²¹ Razmatrajući problematiku delinkvencije, u njenom širem smislu, možemo zaključiti da cjelokupan kompleks uslova i uzroka determinira različite antidruštvene pojave, ispoljenih od onih najprostijih koje smo definirali kao moralne norme, do najtežih zločinačkih ponašanja. Determinante koje definišu kriminalno i delinkventno ponašanje, kako odraslih tako i maloljetnika, spadaju u tzv negativne društvene činioce i predstavljaju najnegativnije i najizraženije oblike ove pojave.

¹⁹ U sociološko-kriminološkoj literaturi ovakvo stanovište zauzeli su mnogi autori od kojih je vrijedno spomenuti H. Nunberga, koji vaspitnu zapuštenost posmatra kao obrazac ozbiljnog antisocijalnog ponašanja koje ne znači a priori kršenje zakona ali se nalazi u neposrednoj opasnosti da postane delinkventno

²⁰ Ž. Jašović, *Ibid* str 35

²¹ Andre Laland (Andre Lalande) definiše DETERMINIZAM kao skup nužnih uslova za određivanje datog fenomena, dok se determinizam u sociologiji shvata kao skup društvenih odnosa koji određuju ponašanje ličnosti.

Empirijska i teoretska istraživanja ovih *antisocijalnih i asocijalnih* ponašanja koja uslovljavaju i maloljetničku delinkvenciju, pretpostavljaju poznavanje baznih komponenti različitih društvenih grupa (porodica, nacija), njihov stadij razvoja, kao i konkretne društvene situacije u kojima se dešavaju ove pojave. Zbog toga je vrlo bitno proučavati upravo ove odnose na relaciji društvene strukture i kriminogenih faktora. Ispitavanja *negativnih društvenih činilaca* se na taj način stavlja u istu ravan sa ispitivanjem faktora koji nesumnjivo determiniraju kriminalne pojave, a koje u kriminološkoj literaturi srećemo kao *kriminogene faktore*. Međutim u objašnjenju delinkventnog ponašanja ispoljavaju se različita jednostrana razmišljanja o faktorima koji ga uslovljavaju.

U sociološko-kriminološkim disciplinama, deterministička teorija se manifestira u dva vida. Pojava se uvijek razmatra s aspekta jednog (*apsolutnog*) faktora koji je determinira ili se uzima mnoštvo faktora radi objašnjenja asocijalnih i antisocijalnih pojava. Treba imati u vidu činjenicu da se, pored globalnog društvenog determinizma, u različitim i specifičnim naučnim oblastima ispoljavaju i parcijalni determinizmi. U slučaju istraživanja maloljetničke delinkvencije kao i drugih sociopatoloških pojava, upravo ovi parcijalni determinizmi dobijaju na značaju. Prethodnim naučnim istraživanjem fenomena maloljetničke delinkvencije došlo se do spoznaje da se radi o fenomenu *urbanih oblasti*, čime je ova pojava ušla u domen *EKOLOŠKOG DETERMINIZMA*. Ovaj fenomen doprinjeo je svestranijem proučavanju maloljetničke delinkvencije u nekim specifičnim društvenim sredinama.

3.1. Ekološki prostori

Ispitivanje korelacije između stope kriminaliteta u različitim ekološkim prostorima i različitim zajednicama, privlačilo je veliku pažnju istraživača u XIX i početkom XX stoljeća. Ekološkim studijama uopšteno proučavamo društvene pojave u odnosu na određenu prostornu sredinu, objašnjavajući odnos između organizama i sredine u kojoj egzistiraju. Zahvaljujući ovoj činjenici, ekološki obrasci mogu da služe za izučavanje problema maloljetničke delinkvencije kao posebne društvene pojave. Da bismo ostali na kursu ekološkog determinizma, neophodno je analizirati i same *ekološke prostore* te njihov značaj u rasvjetljavanju delinkventnih ali i drugih društvenih pojava. Ekološka organizacija zajednice na određenom teritoriju

po *Emilu Dirkemu*, predstavlja organizaciju koja je u mnogo manjoj mjeri u relaciji sa brojem populacije nego li sa samom društvenom gustoćom učestalošću socijalnih kontakata.. Ovaj problem, po njemu, ima veoma važan značaj za izučavanje delinkventnih pojava u lokalnim zajednicama. Fizički posmatrano organizacija (*Dirkem*) nema *zapreminski karakter* jer se njome raspoređuju društveni elementi na određeni prostor date jedinice.

Na osnovu ovakvih postavki razvila se još davnih 20-tih godina XX stoljeća *konceptija koncentričnih zona*, specijalno obrađenih u okviru čikaškog univerziteta od strane dvojice sociologa *Roberta Parka* i *Ernesta Burgess-a*. Ova ekološka studija, prvenstveno se zasnivala na naučnim spoznajama o širenju bioloških ekosistema, kao i empirijskih podataka dobijenih kroz službenu statistiku zvaničnih organa u gradovima SAD-a, nakon čega se ova konceptija primjenjuje u analizi urbanih zajednica. Prema ovoj studiji, grad Čikago je podijeljen na pet zona (5 koncentričnih krugova)²² koje su se širile od centra ka periferiji. Inače ovakav način parcijalizacije dobija smisao upravo u činjenici da su se 20-tih godina XX stoljeća američki gradovi upravo i razvijali na ovaj način. Statistički podaci do kojih su došli pomenuti istraživači govore da za svaku od navedenih zona imamo različito *učešće* socijalno-patoloških pojava unutar svake od njih. Tako npr. *smrtnost djece*, *tuberkuloza* kao i *delinkvencija mladih* opadaju sa udaljavanjem od gradskog jezgra. Na ovaj način *čikaškom školom* je otvoren jedan sasvim novi pristup izučavanju socio-patoloških i kriminalnih pojava koji je nazivan **SOCIOLOŠKOM EKOLOGIJOM**. *Koncentrična šema* uslovlila pojavu mnogih stručnih radova na temu nalaženja statističko-homogenih urbanih prostora.

²² U centru grada, u kome se nalazi gradsko jezgro tj poslovni dio grada, živi mali broj ljudi jer dominiraju fabrike i poslovni objekti (zona 1- loop zone). Oko tok područja se nalazi stambena četvrt u koju prodiru poslovne zgrade, zbog čega se i naziva zonom tranzicije, unutar koje se nalaze jeftini i slabo održavani stanovi (zona 2- transitional zone). Slijedeća je zona "radničkih stanova" u kojoj ljudi žive u neposrednoj blizini fabrika i ustanova u kojima rade. Ova zona također nije idealna za stalni boravak ali se mnogi u nju nastanjuju jer su ostale zone preskupe za življenje (zona 3- working class zone). Slijedeće dvije zone "privatnih porodičnih kuća"(single families zone) i "ekskluzivna zona u predgrađu" (commuter zone) su najudaljenije od centra, sa najskupljom rentom i najboljim uslovima za život.

Proučavanje maloljetničke delinkvencije kao i drugih društvenih pojava u vezi sa ekologijom, iziskuju naučno istraživanje u dva pravca. Ove dvije relacije u najkraćem bi se mogle svesti na: maloljetničku delinkvenciju i lokalne zajednice (selo-grad) te maloljetničku delinkvenciju i strukturu zajednica (prostorno ekološka studija gradskih naselja)

Brojna su djela starijih ekologa krajem XIX i početkom XX stoljeća isticala važnost i svrsishodnost projekta organiziranja unutar zajednice. Savremena socio-ekološka istraživanja maloljetničke delinkvencije u gradovima veoma obilno koriste ekološke modele za utvrđivanje prostorne distribucije devijantnih pojava u jednoj lokalnoj zajednici. Ovakav pristup doveo je do određenih rezultata i saznanja da određene sredine, gradske četvrti, utiču na pojavu delinkvencije mladih. Razvijaju se određeni modeli i pojmovi za izučavanje pojava u odnosu na određene prostore, kao što su istraživanja velikih gradskih anglomeracija. Na taj način dolazi do primjene raznovrsnih metoda, od kojih bi trebalo napomenuti začetnike razvoja ove orijentacije u proučavanju delinkvencije u urbanim sredinama.

U Francuskoj se u prvoj polovini XIX stoljeća, pojavljuje tzv. *kartografska škola*²³. Za ovu školu smatra se da je dala činjeničnu osnovu za razvoj pozitivističkog učenja u kriminologiji uopšte. Dvije godine poslije publikovanja moderne nacionalne statistike kriminaliteta u Francuskoj 1827. godine, francuski advokat *Guerry* objavljuje ekološke mape pojedinih područja koje pokazuju direktnu ovisnost različitih socijalnih faktora i stope delinkvencije. U svom radu pod nazivom *Eseji o moralnoj statistici Francuske*, testira hipotezu raširenog vjerovanja da je *zločin povezan sa siromaštvom*. Rezultati istraživanja su pokazali da bogatiji regioni Francuske imaju veću stopu imovinskih krivičnih djela nego li siromašni dijelovi u kojima preovlađuju nasilnički delikti. Ovim rezultatima potkrijepljuje svoje zaključke da *siromaštvo samo po sebi ne izaziva kriminalitet* već da se radi o sklopu složenih faktora, u ovom slučaju *ambijentalne prirode*, koji uslovljavaju i u velikoj mjeri određuju delikt. Slična istraživanja obavi je i drugi predstavnik ove škole *Quetlet*, koji je također analizirao podatke o kriminalitetu u Francuskoj, Belgiji i Holandiji u vezi sa geografskom distribucijom, pozivajući se na statistiku iz 1927. godine. Posebnu pažnju je posvetio izučavanju kriminaliteta u Belgiji, gdje je utvrdio da su *najčešća ubistva i ranjavanja* u

²³Adolphe Quetlet i Andre Michel Guerry

južnim oblastima u kojima je niže obrazovanje i obratno, da su krađe brojnije na sjeveru u bogatim oblastima. Inače ovaj autor je dugo vremena smatran *prvim socijalnim kriminologom* zbog svog stava da *društvo priprema zločin, dok je krivac samo instrumen koji ga izvršava*. On upozorava na problematiku velikog jaza između bogastva i siromaštva na istom prostoru koji raspiruje strasti i izaziva iskušenje svake vrste. To je naročito izraženo kod pojedinaca koji su u *brzim ekonomskim promjenama* naglo osiromašili, dok njihova okolina i dalje živi u izobilju. Nasuprot tome u siromašnim provincijama ljudi se ne odlučuju na kriminalan akt sve dok mogu zadovoljiti svoje osnovne potrebe.

Krajem XIX i početkom XX stoljeća primjenjuju se specifične ankete kojima se indirektno analiziraju i geografske distribucije kriminaliteta. Slično istraživanje obavljeno je i u Velikoj Britaniji od strane eminentnog socio-kriminologa *Rawson-a*. Njegova istraživanja su razvila ekološki pristup objašnjenju distribucije kriminalnih ponašanja. On dijeli grofovije u Engleskoj i Velsu na četiri grupe: *agrikulturnu, industrijsku, rudarsku i metropolitisku* (oko Londona) i izvodi slijedeće zaključke, rukovodeći se popisom stanovništva iz 1831 godine. *Sakupljanje velike mase stanovništva u prenaseljenim gradovima dovodi do stvaranja novih uzroka koji stimulišu vršenje zločina, delinkvencija preovlađuje u velikim gradovima, razlika između industrijskih i poljoprivrednih grofovija, u kojima se ne osjeća uticaj velikih gradova, nije velika, delinkvencija u rudarskim oblastima je ispod prosjeka, delinkvencija se najrijeđe javlja u planinskim oblastima;*

Vidimo da se radi o pokušaju apsolutnog determiniranja delinkvencije ekološkim odrednicama i pripadajućim faktorima. Međutim, dok su ekološka istraživanja uzroka delinkventnog ponašanja u prvoj polovini XIX vijeka zanemarivala socijalne i demografske činioce, studije s početka XX stoljeća ispitivale su ovaj fenomen i u vezi sa gustom i brojem stanovnika u gradovima.

3.2. *Strukturalna analiza zajednice (prostorno-ekološka studija gradskih naselja)*

Moderne ekološke teorije o maloljetničkoj delinkvenciji u velikim gradovima, poseban akcenat stavljaju na *delinkventna područja* unutar kojih djeluju različiti ekološki, socijalni i socio-

psihološki faktori. Ove grupe faktora u velikoj mjeri determiniraju kriminalna ponašanja maloljetnika. Upravo je američka, sociološko orjentirana, kriminologija dala veliki doprinos u izučavanju *delinkventnih područja*. Grupa naučnika, okupljenih na Univerzitetu u Chicago-u (Čikaška škola) predvođenih *Cliffordom Shaw-om i Hanry McKey-em*, koristeći se dostignućima i metodologijom *konceptije koncentričnih zona*, razvija teoriju *delinkventne sredine* (The Concept of Delinquent Area). Oni su se koristili iskustvima prethodnih istraživanja (*Park i Burges*) izrađenih kroz metode *konceptije koncentričnih zona*, koja su za svoj predmet imala ekološko-ekonomsku dimenziju uzročnosti devijantnih pojava. Prvobitni smisao ekološke konceptije i spoznaje o širenju bioloških ekosistema, zasnivale su se na standardnim postavkama konceptije rasta gradova i općenito urbanih sredina u SAD-u u toku 20-tih godina XX stoljeća. Studija je imala za cilja da dokaže kako se u toku procesa razvoja gradova stvaraju različite četvrti od kojih svaka ima karakterističan stil života. Na osnovu statističkih podataka iznesenih od strane zvaničnih organa gradova SAD-a, dvojica Čikaških sociologa *Robert Park i Ernest Burgess* došli su na ideju 1920 god da izrade prvu ekološku studiju grada Čikaga.

Koristeći se tim istraživanjima Shaw i McKey su na isti način podijelili grad Čikago na pet Koncentričnih zona, širokih po dvije milje, koje se koncentrično šire od centra ka periferiji grada. Na tom modelu pokušali su analizirati stopu delinkvencije maloljetnika od 10 do 16 godina. Fokusirajući se prvenstveno na period od 5 godina (1927-33), ova dvojica istraživača su uvidom u prethodna istraživanja i evidencije sudova za maloljetnike utvrdili da se slična situacija ponavlja u zadnjih 30 godina u gradu Čikago. Analizirajući podatke o maloljetničkoj delinkvenciji utvrdili su udio maloljetnika (10-16 godina) izražen u procentima u ukupnoj muškoj populaciji u prethodnih 30 godina.

Podaci sudova za maloljetnike u pomenutim periodima

ZONE	RAZLIKE	STANDARDNE GREŠKE I RAZLIKE	KRITIČNI RATIO
A. 1927-33			
1 i 4	7.3	.301	24.2
1 i 5	8.0	.302	26.5
2 i 4	4.2	.142	29.6
2 i 5	4.9	.142	34.5
B. 1917-23			
1 i 4	7.0	.293	23.9
1 i 5	7.3	.314	23.2
2 i 4	4.0	.162	24.7
2 i 5	4.3	.196	21.9
C. 1900-1906			
1 i 4	11.9	.371	32.1
1 i 5	10.7	.467	22.9
2 i 4	4.7	.241	19.5
2 i 5	3.5	.371	9.4

Služeći se naprijed navedenim statistikama sudova za maloljetnike, došli su do zaključka da se stopa delinkvencije (u datim vremenskim intervalima) smanjuje od zone 1 do zone 5. Centralna i tranziciona zona su najkritičnije oblasti, s tim što je jako primjetna ekspanzija maloljetničke delinkvencije u tranzicionoj zoni. Ovo se tumačilo činjenicom da se ova zona širi ekspanzijom centralne poslovne četvrti kao i stalnom smjenom stanovništva na ovom području (socijalna mobilnost).

Iz navedenih podataka jasno je da su postojale direktne zavisnosti između uslova u lokalnim zajednicama američkih gradova (na početku XX stoljeća) i različitih stopa zastupljenosti maloljetnika u ukupnoj kriminalnoj populaciji. Maloljetnička delinkvencija tako zasigurno ima svoje korjene u velikoj mjeri i u dinamičkom životu zajednice. Činjenica da su u Čikagu stope delinkvencije maloljetnika zadržale relativno konstantan iznos u oblastima koje graniče sa centrima trgovine i teške industrije, nezavisno od stope nataliteta i nacionalnog sastava populacije (Irci, Englezi, Italijani, Poljaci.), vrlo vjerno dokazuje da su faktori koji su produkovali delinkvenciju mladih ipak bili svojstveni zajednici. Dijelovi grada u kojima žive ljudi s niskim prihodima i gdje se delinkvencija razvija u formi društvene tradicije, neodvojive su od života lokalnog stanovništva. Delinkventna karijera je alternativa koja često postaje realna i privlačna dječaku jer nudi obećanja ekonomskog dobitka, prestiža i prijateljstva. Za razliku od siromašnih dijelova grada,

stambene jedinice višeg ekonomskog statusa, u kojima je prisustvo osoba tretiranih kao delinkventi, relativno nisko, u oštrom su kontrastu. Ovdje su norme i vrijednosti maloljetničkog društvenog svijeta konvencionalne i konformističke prirode. Tačnije, dječak koji odrasta u ovakvoj situaciji nije suočen sa problemom izbora između konfliktnih sistema moralnih vrijednosti. Slučajevi delinkvencije su relativno malobrojni i sporadični, jer ukupan sistem konvencionalnih vrijednosti u zajednici dovoljno je raširen i snažan da kontroliše i djelotvorno organizira živote najvećeg dijela maloljetnika u ovim područjima. *Shaw i Mc Key* dolaze do zanimljivog zaključka koji se neminovno nameće nakon iznesenih rezultata. Radi se o tome da većina urbanih gradskih zajednica spontano upada između dva ekstremna stanja: *stanje kompetitivnog društva siromašnih četvrti i konvencionalno-konformističkih ponašanja bez influencije kompetitivnosti*. U oba ova tipa zajednica, sistem vrijednosti je konvencionalan, ali se načini sticanja statusa u društvu i uslovi u kojima se sve to odigrava uveliko razlikuju. Zajednice sa najvišim stopama maloljetničke delinkvencije nastanjuju oni segmenti populacije sa najnepovoljnijim pozicijama u raspodjeli društvenog dohodka. Mjesto stanovanja, je samo po sebi indikator inferiornog statusa u odnosu na *imućne prijatelje* kao i objektivna udaljenost od konvencionalnih načina napredovanja u društvenoj stratifikaciji (*obrazovanje, biznis, industrija*). Nasuprot tome, žitelji zajednice sa najnižom stopom delinkvencije zauzimaju relativno visok položaj u društvu. Mladima se nude adekvatni uslovi za sticanje materijalnih dobara, kao simbola uspjeha, što uveliko olakšava njihov napredak kroz *konvencionalnu karijeru*. Stoga se može reći da je postojanje snažnog sistema kriminalnih vrijednosti i odnosa u urbanim oblastima sa niskim iznosima zarade i neuslovnim stambenim jedinicama, proizvod kumulativnog procesa i činjenice da se radi o *tradiciji nepovoljnog položaja*. Na osnovu navedenih shvatanja, neophodno je unutar uzročno-posljedične veze uključiti, kako negativne činioce šire i uže društvene sredine (*komšiluk i porodicu*) tako i psihološki profil pojedinca, tačnije njegovu psihološku predispoziciju da prihvati određena devijantna ponašanja. Navedeni faktori u potpunosti nadopunjavaju ekološki determiniranu teoriju i daju joj potpuno opravdanje i naučni smisao.

4. Zaključak

Vidjeli smo da, u pogledu shvatanja delinkventnosti određenih prostora, postoje dijametralno suprotna stanovišta različitih autora. Nije teško zaključiti da se ne radi samo o stepenu delinkventnosti prostora, nego i o određenim shvatanjima determinizma i načina djelovanja različitih uslova i uzroka u pojedinim gradskim područjima (*npr grad Čikago*). Međutim, ako bismo u osvjetljavanju kauzalnosti ostali na spoljnim, negativnim uslovima i uzrocima socijalne prirode (*stan, porodica, komšiluk...*) onda bi također i naše objašnjenje nastanka delinkvencije mladih, u ekološkim prostorima, bilo nepotpuno. Višestruko određivanje faktora koji dovode do *devijantnog/delinkventnog/kriminalnog* ponašanja je tradicija koja je opšteprihvaćena i predstavlja sasvim novu sliku moderne kriminologije. Da li će se prestupništvo javiti u dato vrijeme i u određenoj sredini, u velikoj mjeri zavisi i od ličnosti, tj. zavisi od pojedinca da li će *psihološki biti spreman* za prestupničku aktivnost. Tačnije, prestupničko ponašanje kod maloljetnika se u pravilu javlja ako maloljetna osoba naiđe na dovoljno učestale negativne uticaje okoline ili kada dezorganizirani uticaji djeluju u dovoljno jakoj mjeri da pojačaju *DEVIJANTNI TREND* (preddelinkvenciju) i naravno kada su ovakvi uticaji u stanju prožeti i emocionalno zadovoljenje. Na osnovu svih navedenih elemenata, potvrđuje se neophodnost uključivanja u uzročno posljedičnu vezu, kako negativne činioce šire i uže socijalne sredine tako i lični obrazac pojedinca, njegovu/njenu psihološku spremnost da prihvati određena delinkventna ponašanja. Pri razmatranju raznovrsnih uslova i uzroka, koji svojim ukrštanjem predstavljaju kauzalni mehanizam i djeluju u određenim prostorima, potrebno je naglasiti da primarnost pripada objektivnim činiocima šire i uže socijalne sredine. Subjektivni činioci kao što su *latentno stanje, emocionalna poremećenost pojedinca, lični obrazac, psihološka spremnost za devijantno ponašanje*, također su determinirani objektivnim činiocima šire i uže socijalne sredine. Naravno, postoji sloboda u izboru ponašanja pojedinca ali se ona može odrediti kao relativna. To znači, da ukoliko je pojedinac više izložen uticaju negativnih činilaca šire i uže socijalne sredine (*porodice, komšiluka.*), utoliko ima manje mogućnosti da izabere pozitivne vrijednosti u svom ponašanju. Ovakva (negativno) objektivna situacija uslovljava dezorganizaciju ličnosti i rađa prestupništvo. Kao rezultat socioekoloških teorija o kriminalitetu uopšteno da se zaključiti da, u dezorganiziranoj društvenoj sredini u kojoj vlada bijeda, te u kojoj djeluju druge

sociopatološke pojave, pojedinac ima male šanse da izabere pozitivne vrijednosti. Nasuprot ovakvim sredinama, pojedinci iz stabilnih i zdravih sredina su u dosta povoljnijoj situaciji. Zbog svega navedenog da se zaključiti da su sve ekološke teorije došle do sličnih zaključaka koji bi se mogli svesti na to da *prestupništvo varira sa stepenom dezorganiziranosti određenih ekoloških prostora u određenim sredinama.*

Situacija u Bosni i Hercegovini, u pogledu maloljetničke delinkvencije, je u najmanju ruku vanredna. Veliki udio maloljetnika u krivičnim statistikama policije i sudova za maloljetnike zorno govore da je postratna situacija alarmantna. Velike migracije stanovništva iz ruralnih djelova BiH u veće gradove, izazvane agresijom i ratom, produkovale su velike socijalne probleme. Jedan od takvih je i prestupništvo mladih. Rač koji je opustošio Bosnu i Hercegovinu, njena politička podijeljenost na dva entiteta, (*a ponekad nažalost i tri realiteta*) kantonalno društveno ustrojstvo sa neriješenim statusom ratnih i postratnih migranata i povratnika, dodatni su opći faktori koji ograničavajuće djeluju na procese socijalne stabilizacije i integracije, posebno mladog stanovništva.

Napori međunarodne zajednice usmjerenih na razvoj demokratskih institucija i političke-sigurnosne kulture, nedovoljno se potvrđuju u sferi privrede, obrazovanja i socijalne zaštite. Uzimajući u obzir sve ove faktore može se reći da je potpuno ostavljen po strani problem mladih u BIH koji žive bez: *adekvatne socijalne brige i zaštite, nedovoljno kvalitetno se obrazuju za budućnost, imaju male mogućnosti rješavanja bilo kakvog a da ne govorimo o odgovarajućem zaposlenju, rješavanja stambenog pitanja.* Jednom rječju stvarnost i osjećaj besperspektivnosti danas nažalost nisu u raskoraku u Bosni i Hercegovini.

Za sada u BIH ne postoji adekvatan državni aparat koji bi mogao u cjelini preventivno djelovati kao ni dovoljno izgrađeni sistemi socijalne brige za maloljetna lica koja su počinila prestup i za koje je neophodno obezbjediti tretman ove vrste. Obzirom da su gradovi u BIH u zadnjih 20 tak godina urbanizaciju doživljavali bez neke sistematične urbanističke studije i da su obilovali *divljom gradnjom*, mišljenja sam da nije moguće uraditi neku ozbiljniju ekološku studiju u bosanskim urbanim ekonomskim centrima poput Sarajeva, Tuzle, Banja Luke, Mostara i Zenice u vezi sa maloljetničkim prestupništvom. Ovaj zaključak u velikoj mjeri proizilazi i iz

teške socioekonomske situacije koja je prouzrokovana ratom i koja u velikoj mjeri i danas potresa veliki procenat stanovnika Bosne i Hercegovine.

Summary

This article deals with problems in defining juvenile delinquency, and gives historical overview from ancient civilization up to today, some specific in relation to establishment of age limit and treatment of juvenile in general, problems of so called ecologically determinated notion of juvenile delinquency. Some research results are given, based on ecological studies of urban environment from the beginning of 20th century, that investigated rates of juvenile delinquency, related to types of living environment.

5. Literatura

- Mladen Singer, Ljiljana Mikšaj-Todorović, *Delinkvencija mladih*, Globus, Zagreb 1993;
- Ibrahim Bakić, *Sociologija*, Fakultet kriminalističkih nauka Sarajevo 1997;
- Žarko Jašović, *Kriminologija maloljetničke delinkvencije*, Naučna knjiga, Beograd 1991;
- Katja Filipčič, *Obravnavanje mladoletnih delinkventov*, Institut za Kriminologijo pri Pravni fakulteti V Ljubljani, 1998;
- Larry J Siegel, Joseph J. Senna, *Juvenile delinquency-Theory, Practice and Law*, West Publishing Company, 1994;
- Donald J Shoemaker, *Theories of delinquency, an examination of explanations of deviant Behavioral*, Oxford University Press 1984.
- Ira M Schwartz, *(In)Justice for Juveniles*, Lexington Books, Toronto 1989
- R Shelden, S Tracy, W Brown, *Youth Gangs in American Society*, ITPC Washington 1997;
- J Inciardi, R Horowitz, A Pottieger, *Street Kids, Drugs, Crime serious delinquency*, WBC California 1992